

Մ Ա Ս Ի Ս

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Ա. Զ. Գ. Ա. Յ. Ի. Ն. Ե. Ի. Ք. Ա. Ղ. Ա. Ք. Ա. Կ. Ա. Ն.

35-րդ ՏԱՐԻ

1886 ՕԳՈՍՏՈՍ 30

ԹԻԻ 3837

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒ ՊՈԼԻՍ, ՇԱԲԱԹ 30 ՕԳՈՍՏՈՍ

ՆԿԱՐԱԳՐԱԿԱՆ

ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ՍԸ ԴԵՊԻ ՎԵՆՆԱՂ¹⁾

Պուլլարիոյ եւ Վիեննայի Հայք. — Դանուբի ժողովրդոց եւ Վիեննայի բարոյական կեանքը. — Վիեննայի քաղաքային վարչութիւնն եւ ժողովրդեան կրթութիւնը.

Պուլլարիոյ քաղաքներէն Վառնա եւ Ռուսձուք մի մի օր կեցանք : Երկաքանչիւրին մէջ միջին հաշուով 250 տունի չափ Հայեր կան ազգային վարժարանով, եկեղեցիով եւ ընկերութիւններով : Այս գաղթականութիւնը, որոց թիւն երթալով կ'աճի ինչպէս ինչեւ եւ թուրքիոյ զանազան կողմերէ գաղթող ազգայիններով*), կը նմանին խոր թմբկէ մը այն ինչ արթնցող այլ ուշադրութեամբ, եռանդով եւ աշխուժիւ իւր շուրջը տեղի ունեցող անցքերը դիտող անարատ պատանիի մը : Ծանօթացայ մի քանի ազգայնոց հետ՝ որք ծանօթացուցին զիս Պուլլարիոյ Հայոց վիճակին : Առեւտրով եւ արհեստիւ կը պարապին սոքա կամ իշխանապետութեան մէջ զանազան պաշտօն-

1) Աշաղկուրդ Պ. Համբարձում Երամեան, Վառնայ Որբանոցին նախկին տնօրէն, իր ի Վիեննա ըրած ուղեւորութեան անթիւ գրած է այս նկարագրական յօդուածն որ վստահ եմք թէ մեծ հաճոյքով պիտի կարդացուի մանաւանդ այնու զի հեղինակն զրկուած է իւր երկու աչեքէն :

*) Վառնայի եւ Ռուսձուքի մէջ Վասպուրականցի բեռնակիրներ գտանք բաւական թուով :

ներ կը վարեն : Աղքատներ խիստ քիչ ունին եւ կրթութեան ինչպէս նաեւ զանազան օգտակար նպատակներու համար դըրամ տալու յօժար են մեծ մասամբ : Երկու քաղաքացի ուսուցիչք եւ Պոլսեցի են : Ռուսձուքին՝ Պ. Պօնձուգձեան՝ գերմանական բարձր կրթութիւն մ'ստացած, ծանրախոհ եւ քանի մը լեզուաց հմուտ երիտասարդ մ'է, որ մերթ ընդ մերթ ազգային նիւթերով թատերական ներկայացումներ եւս կը կազմաւորէ յօգուտ այս կամ այն ազգային նպատակի եւ որ ուրիշ տեսակէտով ալ շատ կարեւոր անձնաւորութիւն մ'է տեղւոյն Հայութեան համար : Իսկ Վառնայի ուսուցիչներն են՝ Պ. Մարկեան, ծերունազարդ՝ այլ փորձառու եւ հմուտ իւր առարկայից, եւ Պ. Յ. Պիպէրձեան, Ատաբաղարցի աշխույժ, եռանդուն եւ իւր դասերուն նոյնպէս քաջահմուտ երիտասարդ մը : Վառնայի արական վարժարանի հարցաքննութեանց հրաւիրուելու պատուոյն արժանանալով՝ տեսայ որ յիշեալ պատ. Ուսուցիչք խղճամիտ ոգւով աշխատած էին : Յուսալի է ուրեմն որ այսպիսի ուսուցչաց շնորհիւ Պուլլարիոյ մէջ հայերէնը կը գտնէ իւր արժանի դիրքը :

Երկու քաղաքներն ալ ունին Թաղական Խորհուրդ եւ Հոգաբարձութիւն : Վառնայի վարժարանի հոգաբարձուներէ Պ. Յ. Աճէմեան նշանակելի է իւր ազնիւ ու եռանդուն բնաւորութեամբ : Ազգային խնդիրներով շատ հետաքրքրեալ են Վառնայի եւ Ռուսձուքի Հայք եւ այնչափ կը սիրեն զՍմէն. Խրիմեան Սրբազան, որ նորա ստորագրութիւնն եռանդաւոր կը համբուրէին շատեր : Սոքա կը գանգատէին Պատրիարքարանի անտարբերութեան դէմ, զի Պուլկա-

բիւյ ուրիշ կեդրոններու մէջ ալ բաւական
Հայեր կան, բայց դժբաղդապէս ամբողջ
Պուլղարիոյ՝ ինչպէս նաեւ Ռումանիոյ Հայք
մի առաջնորդ չ'ունին եւ ո՛չ իսկ Պատրիար-
քարանէն մերթ ընդ մերթ այցելու հովիւներ
կ'ընդունին:

Համանման ցաւալի երեւոյթ մը կ'ըն-
ծայեն նաեւ Վիէննայի Հայք: Զանազան
ժամանակաց մէջ զանազան հայ ընտանիք-
ներ եւ անհատներ հաստատուած են ի Վի-
էննա, բայց այժմ լեզուով եւ ազգայնու-
թեամբ ըստ մեծի մասին գերմանացած են
արդէն կամ լինելու վրայ են, որովհետեւ
ազգային ձեռնհաս հեղինակութիւնը չեն
աշխատած գէթ մի հայկական մատուռ հիմ-
նել անդ:

Վիէննայի մէջ կան այժմ թուով 30 եւ
ըստ ոմանց աւելի Հայեր, ոմանք վաճա-
ռական՝ յորս նշանաւոր են Ռումանացի Պ.
Զատիկ Բորովիչ՝ իւր ծանր եւ ազնիւ բա-
րուք եւ Պ. Կ. Նիզամեան՝ իւր զուարթ եւ
հիւրասէր բնաւորութեամբ, այլը յանձնա-
կատար, մի քանի ուսանողք եւ: Կայ նաեւ
Եալմայի գործարանատէր մը՝ Իզմիրցի Պ.
Մարկոսեան: Իսկ արհեստիւ պարապողներ
հազիւ 1-2 իննին: Այս փոքրաթիւ գաղ-
թականութիւնը Վիէննայի ուկրէանին մէջ
ցրուած՝ իրերաց իսկ անծանօթ կը մնան,
ո՛ր մնաց օտարաց: Նրկու տարի առաջ
ոմանք աշխատած են եղեր մատուռ մը հիմ-
նել, բայց ջանքերնին ամուլ մնացած է:
Թէեւ ունինք անդ Մխիթարեանց վանք մը,
բայց տեղւոյն Հայերը դորա միաբանու-
թեան հետ յարաբերութիւնը խզած են՝
տեսնելով որ նոցա Կ. Պոլսոյ ներկայացու-
ցիչը եւ Հայ-կաթոլիկ կղերը չը մասնակցե-
ցան հոգեւոյ Տ. Ներսէս Պատրիարքի յու-
ղարկաւորութեան հանդիսին: Վիէննայի
Մխիթարեանց վանքն ունի այժմ յիսուէ
աւելի միաբան՝ արեւոյ թէ վարդապետ եւ
իւր քառասուն գիշերօթիկ աշակերտներ՝
ըստ մեծի մասին Աւստրո-Հունգարական
պետութեան հողերու մէջ գտնուող հին Հայ
գաղթականութեանց մնացորդներէ հաւա-
քուած, զի այժմ ուրիշ կողմերէ աշակերտ
չեն կրնար ունենալ: Հ. Նիկողայոս Աւեր-
եան՝ հետաքրքիր Հայաստանի Հայոց ազգա-
յին եւ կրթական վիճակին եւ խիստ հը-
մուտ ազգային պատմութեան՝ վանքի հը-

նութեանց թանգարանի զանազան մասերը
ցուցուց մեզ: Վանքն ունի բնագիտական
գործիներու, հանքային, բուսական եւ կեն-
դանաբանական նիւթոց որպէս նաեւ հին
օտար եւ ազգային գրամոց, Հռովմէական
եւ Յունական խեցեղէն անօթոց, հազար
հատորէ աւելի հին ձեռագրոց եւ զանա-
զան տեսակ հնութեանց ընտիր և ճոխ հա-
ւաքածոյ մը: Իսկ գրատունը քսան հազար
հատորէ աւելի գիրք կը պարունակէ: Աշա-
կերտը վանքին սեպհական գիւղը գնացած
լինելով՝ վարժարանը փակ էր: Հ. Սրսէն
Այալնեան՝ նորընտիր արքահայրն՝ որ իւր
ծերութեան հետ կը միացնէ տակաւին ե-
րիտասարդական կորով եւ աշխոյժ, հայ
գրաբար լեզուի ընդարձակ քերականութիւն
մը ի լոյս ընծայելու վրայ է:

Թէպէտ Վիէննայի այս հայ կրօնական
ընկերութիւնս ծանօթ է արդէն Աւստրիա,
կան կառավարութեան եւ վանքին փողոցն
ալ Միքէլաքեան կը կոչուի, սակայն դեռ Վի-
էննայի բնակիչը իսկ ամենամանչան բացա-
ռութեամբ չը գիտեն նորա մի հայկական
վանք լինելն եւ հոյ անուն ազգի մը գո-
յութիւն ունենալը, զի արեւելէնը բո՛ւնիկն
կը հասկնային: Եւ սակայն մխիթարական
է՝ տեսնել որ Կ. Պոլսեցի Հայ մը Պ. Կ. Գու-
յումճեան՝ լեզուագէտ անձ մը՝ Վիէննայի
ձեմարանին մէջ թուրքերէնի դասախօս է
եւ նոյնպէս Կ. Պոլսեցի Պ. Վահէ Մինաս-
եան՝ Պէրպէրեանի նախկին ընթացաւարտ-
ներէն մին՝ համալսարանի ամենէն յաջողակ
բժշկական ուսանողներէն մին է եւ պատիւ
կը բերէ հայ տաղանդին: Գժբաղդապէս
Պ. Մինասեանի նիւթական միջոցներ ան-
բաւական լինելով՝ հարկադրուած էր փո-
խառութեամբ եւ հայ ընտանիքի մը որդւոց
մայրենի լեզուի դասախօսութեամբ հայ-
թայթել իւր կարեւոր պիտոյից մի մասը:
Ո՛րչափ ցանկալի էր տեսնել նաեւ մեր ազ-
գին մէջ մեծսիրտ մեծատուններ՝ որ այս
պիսի ուշիմ եւ տաղանդաւոր երիտասար-
դաց առաջ գիւրացնէին ամէն միջոցներ՝
իւրեանց տաղանդը մշակելու եւ հանձարը
փայլեցնելու: Պ. Մինասեան թէպէտ քսա-
կով աղքատ՝ այլ սրտով յոյժ հարուստ է,
զի ամբողջ քսան և հինգ օր նա երբէք չը
զլացաւ մեզ իւր բարոյական օժանդակու-
թիւնն՝ իւր ուսանողութեան ամենակարե-

ւոր ժամեր եւ ամբողջ օրեր իսկ մեզ համար զոհեցում :

Դանուբի երկու եզերքները կը գտնուին բազմացելու եւ բազմաթիւ ժողովուրդը , որպէս նաեւ նոյն գետին վրայ բանող շուգենաւուց ուղեւորը կը պատկանին բազմաթիւ ցեղերու : Իսկ Վիէննայի բնակչաց ամենամեծ մասն , որպէս յայտնի է արդէն , Գերմանացիք են : Թէ՛ նաեւ եւ թէ՛ Վիէննայի մէջ զով որ ճանչցցինք , առ հասարակ աւելի ազնիւ եւ աւելի քաղաքավար գըտանք մեզ բնակակից ժողովուրդներէ , նոյն իսկ Հայերէ : Վիէննա գնալն եւ դարձն ի միասին հաշուելով՝ ամբողջ տաան օր Դանուբի վրայ խառնիճաղանձ ամբոխի մը մէջ կեցանք , որ քանի մը տաանեակ անգամ փոփոխուեցաւ գետեզերեայ բազմաթիւ կայարանաց մէջ , սակայն ո՛չ մի գողութեան դէպք չը պատահեցաւ ամբողջ նաւին մէջ , թէեւ 10-12 շոգենաւ փոխեցինք եւ եւրոպացի գնչուներ ալ անպակաս էին : Իսկ Վառնայի վերջին շոգենաւին մէջ՝ որով Պոլիս դարձանք եւ որոյ ուղեւորաց մեծամասնութիւնն արեւելքիք էին , գողութեան մեծ դէպք մը տեղի ունեցաւ :

Ամբողջ խառնիճաղանձին մէջ՝ որ բազմութենէն կ'ստիպուէր երբեմն յոտին կալ , կազ եւ կռիւ չը պատահեցաւ երբեք : Իսկ մաքրութեան տեսակէտով գերազանցապէս վեր գտանք վայնս արեւելեան ժողովուրդներէ . նոյն իսկ գնչուներ եւ հունգար գեղջուկներ արեւելքի գիւղացւոց հետ համեմատուելով՝ քաղաքացի կրնան համարուիլ : Երկայն Դանուբի ժողովրդոց մէջ գէթ մենք ամենէ աւելի ազնիւ գտանք պուլղարները : Գնալուն մեզ ընկեր ունէինք պուլղար թըղթատարական պաշտօնեայ մը եւ համալսարանական ուսանող մը . իսկ վերադարձին՝ Պէճիոյ մէջ ուսումն աւարտած պուլղար եւ ուսմէն երկու երիտասարդներ : Սոքա թէեւ աւելի բարձր գլխներ կը նստէին , բայց ամենայն խոնարհութեամբ մեզ ծառայել իսկ յանձն կ'առնէին : Գնալուն մեզ կ'ուղեկցէր նաեւ Պէրութցի Հայ-կաթողիկ եւ ըրտասարդ վաճառական մը՝ որ թէեւ Պէրութի բարձրագոյն ճեմարանին մէջ կըրթուած եւ ուսած էր մի քանի լեզու , բայց հայերէն եւ ո՛չ մի բաւ չէր գիտեր , որոյ վասն Աղարեան Սրբազանն իսկ խստիւ կը

յանդիմանէ եղեր զինքն : Պատահեցանք նաեւ մի հրէի՝ որ ինքնայորդոր ողորմութիւն կը բաշխէր՝ որոց կարօտ կը կարծէր իւր օգնութեան :

Իսկ Վիէննայի մէջ որչափ որ անձամբ կամ ի լրոյ ստուգեցինք , ժողովուրդը կըրթութեան բարձրագոյն աստիճաններու վերայ է արդէն : Բիւրաւոր անձինք կը խմբուին քաղաքին մեծագոյն հասարակաց պարտէզը , բայց աղմուկ եւ կռիւ բացակայ են : Քանիցս մեր քսակն՝ որոյ պարունակութիւնը կրնար գէթ ծառայներ եւ սպասուհիներ հրապուրել , մուցանք օթեւանի կամ տան մը մէջ վարձած սենեակները , զորս բաց թողլով կը մեկնէինք , բայց անհաւատարիմ ձեռք մը չէր այցելեր մեր գանձին : Նոյն իսկ գիւղեր , գաւտեր , լեռներ , ճաշարաններ , զբօսավայրեր , կառքերու մէջ եւ կորսուած իրեղէնք ոստիկանութեան կը յանձնուին եւ տէրերուն կը դարձուին բիշ բացառութեամբ : Լաւագոյն կը համարին մեռնիլ քան ամենապիղքը նախատինք կրել :

Մեծ փողոցներու եւ հասարակաց պարտէզներու մէջ ծաղկանոցներ կան , բայց Աղամայ ու Եւայի այս որդիք իրենց նախածնողներէն աւելի հաւատարիմ լինելով երբեք ձեռք չեն ձգեր դէպի արգիւթալ ծաղիկը կամ ճիւղը : Ժողովրդի ամէն դասերը խիստ զբօսասէր են , բայց թէ՛ արական եւ թէ՛ իգական սեռին մէջ աշխատութեան զարմանալի եռանդ մ'ալ կը տիրէ : Արանց թուոյն գրեթէ հաւասար են իգական սեռէ վաճառականներ , գրագիրներ , դորձակատարներ , կառապաններ եւ : Հազուադիւտ մուրացկաններն իսկ մաքուր եւ կոկիկ հագուած են , բայց շատեր անօթի մնացած աւտեն կը նախընտրեն Դանուբի մէջ խեղդուիլ քան մուրալով ապրիլ : Մարդասիրական հաստատութիւնք եւս խիստ շատ են եւ օր ըստ օրէ կը ճոխանան եւ կը բազմանան կտակներով եւ նուէրներով : Ասեղի ծեր վաճառական մը իւր հարստութեան մէկ հինգերորդը , երկու հարիւր հազար Քրանք կը յատկացնէ՝ որբանոցի մը շինութեան , եւ երբ կայսրը իւր մօտ կանչելով այս ազնիւ ծերունին՝ կ'ուղէ ասպետական նշաններով զարդարել նորա կուրծքը , նա կը մերժէ ըսելով . « Ես իմ պարտքս միայն

կատարեցի » : Մանչ թէ՛ աղջիկ ազատ են իրենց սիրած ասպարէզը կամ ասպրեւում միջոցն ընտրելու , ուստի եւ ձեռնարկու ու գործունեայ ոգին ընդհանուր է :

Հ. ԵՐԱՄԵԱՆ

ԱՆՀԵՏԱՑԱԾ ՍԵՐՈՒՆԴ ՄԸ

ՄԱՍՆ Բ.

ՄՈՌԱՑՈՒՄ

(Շար . նախորդ թուէն)

Լուռ ու անխօս , Տիգրանի հետ յառաջացաւ նա ծառուղւոյ մը մէջ . երիտասարդը իր թեւին վրայ կ'զգար անոր փափուկ ու քնքուշ թեւին ջերմութիւնն որ ելեկտրական հոսանքի մը պէս իր երակներուն կը հաղորդուէր . կանգ առին ծառի մը մը . թին ու խորհրդալի ստուերին տակ . քիչ մը հեռու ուրիշ զոյգեր կը պտըտէին կամ կը խօսակցէին :

Սուրբիկ տրտում ու խոհուն կ'երեւէր :

— Ի՞նչ ունիս այս իրիկուն , հարցուց երիտասարդը մտահոգ :

— Ոչինչ , միմիջեց նա :

— Ձե՞ս ուզեր պարել :

Սուրբիկ դժկամակութեան ձեւ մը տեսնել կարծեց այս հարցման մէջ :

— Ո՛չ , պատասխանեց նա , այս դեղինգիլ գիշերին աւելի կ'ուզեմ երկինքն ու ծովը դիտել :

— Թէ որ Խոսրով էֆէնտիէն չ'ախորժեցար , ուրիշ բարեկամի մը յանձնեմ քեզ :

Այս վերջին խօսքը խիստ ծանր եկաւ Սուրբիկին . սիրած դառնութեամբ լեցուեցաւ ու կսկծալից հոտաչանք մը զսպեց իր սրտին մէջ : Այլ տարակոյս չի կար . երիտասարդը չէր սիրեր ու չէր սիրած զինքն . ու հիմա պարահանդէսին մէջ իր գլխէն նետել կ'ուզէր զինքն աւելի ազատ զօսնելու համար : Ու այս տեսակ սեւ մտա-

ծումներ անոր շփոթած միտքը գրաւեցին . ուրախ ու զուարթ եկեր էր պարահանդէս . երիտասարդական բաղձանքներն՝ իր սրտին մէկ անկեան մէջ թաղուած՝ ի դուր պահ մը արթննալ սկսեր էին . հիմա կ'ըմբռնէր թէ հարկ էր մոռնալ , վերջնապէս մոռնալ երջանկութեան վաղանցիկ յոյսերն . ինքը , խեղճ կին , ո՞վ ունէր աշխարհիս վրայ . ամէնէն լքեալ ու երեսի վրայ ձգուած տարաբաղդ էակ մ'էր :

— Ո՛չ , ըսաւ հաստատ ձայնով , Խոսրով էֆէնտի անհաճոյ մէկը չէ . իրեն տար զիս :

Քիչ մ'ալ պտըտեցան անչունչ , առանց բառ մ'աւելցնելու . երաժշտութիւնն անդին վախի նշանը տուաւ . պարողներն հեռո՛հեռո՛ք դացին . Սուրբիկ յուսաց վայրկեան մը որ երիտասարդն իր քով պիտի մոռնար Եւգինէի տուած խոստումը . բայց իր պատրանքն երկար չի տեւեց . Խոսրով իր կնոյ հետ իրենց մօտ գալու վրայ էր ու Տիգրան դէպի անոնց յառաջացաւ :

— Ձ'էք մոռցած խոստումնիդ անչուտ , Տիկին , ըսաւ :

— Ես ալ եկայ ձեզ զայն յիշեցնելու , պատասխանեց Խոսրովի կինը :

Երկու բարեկամներն իրենց ընկերուհիները փոխանակեցին եւ Տիգրան շուտով վախի յորձանքին մէջ անյայտ եղաւ :

— Ես չեմ պարեր , Տիկին , ըսաւ Խոսրով , եւ կը վախճամ որ զձեզ չի նեղացնեմ :

— Ես ալ պարելէ շատ չեմ ախորժիր . արդէն շատ կենալու դիտաւորութիւն չ'ունիմ . ամուսնոյս խօսք տուի շուտով դառնալու ու թերեւս հիմա ինձ կ'սպասէ :

— Ո՛հ , դեռ շատ կանուխ է , աւելցուց Խոսրով :

Ու այսպէս քիչ մը ատեն խօսեցան դեռ պարահանդէս եկող կանանց , անոնց յարգարանաց , Արարատեան ընկերութեան ու այն գիշերուան հասոյթին վրայ :

Խոսրով հասկցաւ որ Սուրբիկ նեղացած էր , բայց չէր գիտեր ի՞նչ պատճառաւ . թերեւս պարելը կը սիրէր , ու ինքը չէր կրցած անոր հաճոյանալ :

Այդ միջոցին Մարեմեանը տեսաւ որ իրենց մօտ մի քանի հոգւոյ հետ կը տեսնուէր . Մարեմեան մօտեցաւ ու իրեւ թէ

նոր նշմարելով իր բարեկամին քովի կիներ , խոնարհութիւն մ'ըրաւ անոր առջեւ . խոնարհութիւն՝ որ սովորական կերպիւ գլուխ ծռելէ աւելի մանկամարդ տիկնոջ համար զմայլում ու անձնութիւն իւր կը նշանակէր :

Սուրբիկ անմիջապէս ճանչցաւ մէկ քանի ամիս առաջ ստուերի պէս ամէն կողմ իրեն հետեւող անձը : Բարեկիրթ մէկը կ'երեւէր նա . լաւ կը խօսէր ու քաղաքավար ու յարգալից մէկն էր :

— Հիմա շատ չ'եմ պարեր 'ալ , Տիկին , կ'ըսէր նա , այնպիսի խոնարհ ձայնով մը որ տարօրինակ կերպիւ փայփայէ շեշտ մը ունէր . եւ շիտակէն ըսելու համար թերեւս չ'եմ կրնար պարել . պատանեկան աշխոյժն ու եռանդը շատոնց լքեցին զիս , աւելցուց նա տրտում ու գլխիկոր :

Պատանի մը չ'էր գիմացինն անշուշտ . բայց Սուրբիկ առողջութեան բոլոր ձիրքերով օփտեալ , հասուն տարիքի տէր մէկը տեսաւ զնա : Տղայ մը չ'էր Տիգրանին պէս անխոհեմ ու անզուսպ . փորձառու ու հաստատամիտ մէկը կը թուէր : Իր բոլոր վարմունքին մէջ Սուրբիկի համար վիրաւորիչ լինելիք բաւ մը կամ ակնարկ մը չ'ունեցաւ եւ բնականաբար երիտասարդ կնոջ հետ չըջագայութիւն մ'ընելու առաջարկը չի կըրցաւ մերժուել :

Թեւ ի թեւ , սովորական խոսակցութեամբ մը զբաղեալ , պտոյտ մ'ըրին պարտէզին մէջ ու պիւֆէէն մէկ մէկ ըմպելիք առին . Սուրբիկ ամէս մը ուզեց . բայց ներկայացուած հեղուկն՝ սխալմամբ անշուշտ ապստէն ըլլալու էր , որ անմիջապէս անոր գլխուն զարկաւ . մէկ վայրկեանի մէջ պարտէզն , երկինքն ու ծովն իր մոլորեալ ակնարկին առջեւ իրարու խառնուեցան , ոտքին ներքեւէն հողը խոյս տուաւ կարծես , ու խեղճ կինը Մարեմեանի թեւէն ի գառ յենակէտ մը չը տեսաւ իր շուրջը :

— Այո ի՞նչ տեսակ ամէս էր , թոթովեց Սուրբիկ :

— Ինձ տուէք գաւաթնիդ , ըսաւ Մարեմեան զարմանք ու վրդովում կեղծելով . բայց այս ամէս չ'է , աւելցուց նա կաթիլ մը բերանն առնելէ վերջը . ապստէն թէ . սակայն անհոգ եղիք , Տիկին , ամէն պարագայի մէջ կատարելապէս անվնաս ըմպելի մ'է , կ'ա-

պահովեմ զձեզ այս մասին . ու այս ըսելով խափա յանդիմանեց սպասաւորը :

Սուրբիկ բան մը չը լսեց . այն աստիճան սաստիկ էր յուզմունքն . հեղձուցիչ մթնոլորտ մը կար որ իր շնչառութիւնը կ'արգիւէր . ծաղիկներուն բուրումը մէկ կողմէն , թաշկինակներու վրայի անուշահոտութիւնները միւս կողմէն ու այս սաստիկ ըմպելիքն առաջուց առած քօնեաքներուն վրայ աւելնալով՝ պզտիկ գինովութիւն մը յառաջ բերին :

Մարեմեան չիթեցաւ ու ուրախացաւ , իր յուսացածէն աւելին յաջողքեր էր . իր թեւերուն մէջ առնելու ժամանակ այս թանկագին բեռն ու առանձին ու ամալի տեղ մը փնտտեց մտքովը զայն յուշաբերելու համար . բայց երիտասարդ կինն անմիջապէս աւելորդ դատեց զանոնք . իր շիտակութեամբն հանդերձ զգաց որ այս մարդը խիստ վտանգաւոր ու խիստ խորամանկ մէկն էր . Տիգրանի դէմ՝ որդողած ու նեղացած պահուն վայրիկ մը շնորհքով մէկը երեւցեր էր նա իր աչքին , բաց չ'ուշացաւ ինքնիրեն խոստովանելու թէ զինքը շարունակ հալածող այդ մարդուն յիսաւորութիւնն անպարկեշտ եւ իրեն անոր հետ տեսութիւնն անվայել էր :

Բաւ է որ կին մ'ո ղէ իր պատիւը պաշտպանել որպէս զի յաջողի անոր դէմ պատրաստուած ամէն փորձ ի դերեւ հանել :

Սուրբիկ այս մարդուն մօտ ինքզինքն առանձին գտնելով վախցաւ ու այս վախը բոլորովին իր խելքը գլուխը բերաւ :

Այո , յանցաւոր էր , — այսպէս խորհեցաւ երիտասարդ կինը ներքնապէս — , այսպիսի կասկածելի անձնաւորութեան մը ընկերանալուն , եւ Տիգրանի առաջ ինքզինքը արդարացնելու միջոց մը չի կրցաւ գտնել իր մտքին մէջ : Ի՞նչ պիտի ըսէր , ի՞նչ բացատրութիւն պիտի տար անոր հետ ընկերանալուն :

Ո՛րքան մեծ տարբերութիւն այս երկու մարդոց մէջ . երկուքն ալ զինքը կը սիրէին . այսպէս գոնէ կը կարծէր ինքը . բայց մինչդեռ Տիգրան ամէն ազատութիւն ու դիւրութիւն վայելելովն հանդերձ երկու տարուան մէջ զինքը նուիրական էակի մը պէս յարգելէ ու պաշտելէ անդին անցած չ'էր , անդին նորեկ մը , դրոժունեայ , փութաջան

ու ձեռնարկող, համառօտ ձեւերով զինքն իր գրկին մէջ սեղմելու չափ յառաջացեր էր կէս ժամուան մէջ : Յանկարծ անոր մտքէն կասկած մը անցաւ ու Սուրբիկ զգուանք ու սոսկում զգաց այս մարդէն . ի՞նչպէս կրցեր էր անոր թեւն ընդունիլ . ինքն իսկ զարմացաւ ասոր :

Վտանգն ամենէն աղէկ ուղղեց նորա դատողութիւնն . եւ մարդկային սրտին բընական եղող հակազդեցութեամբ մը Տիգրանի բոլոր փափկութիւնն ու անձնութիւնը ձանձրացաւ ու գնահատեց :

— Կը խնդրեմ՝ որ զիս Խոսրով էֆէնտիին մօտ տանիք , ըսաւ վախով ու ցաւմամբ յուզեալ ձայնով մը :

Մարեմեան Սուրբիկի բոլոր մտածումները մի առ մի կարգաց անոր դէմքին վըրայ , ու հակառակելու անկարելութիւնն հասկցաւ : Ուստի շուտով առաջնակարգ գերասանի մը պէս իր առջի յարգալից ձեւն զգեցաւ :

— Յօժարութեամբ , Տիկին , պատասխանեց նա . միայն կը խնդրեմ որ ներողամիտ լինիք թէ որ ո՛ր եւ է կերպիւ առիթ եղայ ձեր անհանգստութեան . հաւատացէ՛ք որ ամօթով եմ այս մասին :

— Բնա՛ւ , էֆէնտի , յանցանքը ձերը չ'է . եւ ես շնորհակալ եմ ձեր խնամոցը . ջղային տկարութիւն մ'էր որոյ երբեմն ես թակայ կ'ըլլամ , պատասխանեց Սուրբիկ չոր ու ցամաք կերպով :

ԳՐԻԳՈՐ ԶՕՐՀԱՊ
(Շարունակելէ)

Գ Ի Տ Ա Կ Ա Ն

ՅԵՐԿԻՆՍ ԵՒ ՅԵՐԿՐԻ

ԿԵԱՆՔ ՅԱՅԼ ԱՇԽԱՐՀՍ

ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ Ի ՄՈԼՈՐԱԿԵ ՀՐԱՏ

Բ .

(Շար . նախորդ թուէն և վերջ)

Ընդհանրապէս կը կարծուի թէ մոլորակաց միջին բարեխառնութիւնն որոշեալ է իրենց արեւէն ունեցած հեռաւորութեամբ ,

թէ Մէրքուրի վրայ այս բարեխառնութիւնս աւելի բարձր է բան թէ աշխարհի վրայ , եւ թէ Պիսիդոնի վրայ ինն հարիւր անգամ աւելի նուազ է :

Այսպիսի մտածութիւն մը սխալ է ի հիմանէ . Սպիտակ լեռան գագաթը շարունակ սառուցեալ է , իսկ իւր ստորոտը գոնուող Շամունի բաղցր հովիտը տաք է . սակայն և այնպէս այս երկու կէտերս արեւէն մի եւ նոյն հեռաւորութիւնն ունին :

Մթնոլորտին կազմութիւնը մեծ դեր կը խաղայ բարեխառնութեանց հաստատութեան մէջ . կրնայ շատ աւելի տաք ըլլալ Հրատի թէ Երկրի վրայ , ինչպէս որ կրնայ ալ հոն շատ աւելի ցուրտ ըլլալ :

Մթնոլորտը կը ներգործէ ջերմանոցի մը նման . արեւուն ճառագայթները կը հասցնէ մինչեւ գետնին մակերեւոյթը , բայց վերջը կ'արդելու և չը թողուր որ ժողովեալ ջերմութիւնը միջոցին մէջ տարածուի : Առանց մթնոլորտի , ցերեկն ընդունուած արեգակնային ամէն ջերմութիւնն պիտի խուսէր գիշերը , և գետնին մակերեւոյթը պիտի սառէր ամէն գիշեր , թէ՛ ամառը եւ թէ՛ ձմեռը :

Բայց գիտե՞ք արդեօք թէ ի՛նչ են այն մթնոլորտական հիւլէներն որ մեծ խոշոր դուռ մը կ'ըլլան երկրի ընդունած ջերմութեան կորստեան , Թիժ ուած ինի եւ ազոթի հիւլէներն՝ այսինքն օդը , գրեթէ անտարբեր են , եւ հանդարտաբար կը կորուստնեն այս ջերմութիւնս . բայց օդին մէջ կա . խուած կայ ջրոյ չոգի անտեսանելի կազի մը վիճակին մէջ . ամենէն ազդեցիկ տարրն այս է :

Ջրային չոգւոյ մէկ հիւլէին ծծուն զօրութիւնը 18 հազար անգամ աւելի մեծ է չոր օդին զօրութենէն : Այս չոգիս բուսական կենաց համար աւելի առողջարար է ամենամեծ ցրտութեանց ժամանակ մեր հագած բոլոր զգեստներէն : Գաղղիան ծածկող օդին մէջ եղած ջրոյ չոգին վերցուր մէկ գիշեր մը , անմիջապէս կ'ոչնչացնեն այն ամէն տունկերը որ ցուրտէն կ'ոչնչանան : Մեր արտերուն եւ պարտէզներուն ջերմութիւնն անդառնալի կերպով պիտի տարածուի այն ատեն միջոցին մէջ , եւ արեւը ծաղած . ատեն ո՛չ այլ ինչ պիտի լուսաւորէ այլ սառուցեալ անապատ մը :

Միայն ջուրին չողին չէ որ կը վայելէ այս առանձնաշնորհութիւնը : Թինտալի փորձերը ապացուցին թէ էլէր ակֆիւրի, էլէր ֆորֆի, էլէր ասէլի, ասիլի, օլէֆիւս կալի, էլէլ Եօֆիւրի, Էլրօֆօրի, Էլիֆիւս որ Էլրօֆօրի չողինները մի եւ նոյն ազդեցութիւնն ունին զանազան աստիճաններով : Այն բուրմուռը զորս ծաղիկներն երեկոյին կը առաւանդեն իրենց չուրջը, գիշեր տեսն կը ծառայեն իրենց իբրեւ պաշտպանողական քող մը սառելու վտանգին դէմ :

Կան գիտուններ՝ որ բնութենէ դուրս եւ ճշմարտութենէ դուրս կ'ենեն, երբ կ'երեւակայեն թէ բոլոր տիեզերք պարտի ըլլալ մեր բնակարանին կրկնութիւնը, և երբ կը կարծեն թէ կարող են դատել զանհունութիւն մեր հիւլէին գիտողութեան համեմատ : Մէկ քանի կանգուն թանձրութիւն ունեցող մթնոլորտ մը, բոլորովին տեսութեան համար թափանցիկ, կրնայ պատել զլուսին եւ հեշտարար բնակարան մը ընել զայն :

Զ'երբ վախճար կրկնելէ թէ մեր փորձերուն ասպարէզը շատ սեղմալ է, եւ բաւական չէ դատողութիւն մ'ընել տալ մեզի բովանդակ տիեզերաց վրայ . բայց ամէն մանրամասնութիւն կրնայ ծառայել մեզ իբրեւ տեղեկութիւն եւ սկզբնակէտ՝ սկսելու համար Բաղդադական գիտութեան մը շրջանակը՝ որ կրնայ տարածուիլ մինչեւ միւս օթեւանները :

Իւրաքանչիւր ոք գիտէ թէ ո՛րչափ անհաստատ է մթնոլորտին հաւասարակշռութիւնն եւ ո՛րպիսի անշմարելի փոփոխութիւնք բարեխառնութեան մէջ կը բաւեն ծնունդ տալու ամպոց և միգաց . ջուրի չողին անտեսանելի վիճակին մէջ կախուած է օդին մէջ . եթէ բարեխառնութեան մէջ թեթեւ խոնարհում մը սկսի, անմիջապէս ամպ մը կը ձեւանայ : Մթնոլորտին ճնշումը, ջրոյ չողին ձգտումը հաստատապէս կը ներգործեն լուծեամբ, տակաւ առ տակաւ բայց ազդողապէս :

Մեր մթնոլորտին ֆիզիքական եւ քիմիական կազմութեան մէջ տկար փոփոխութիւնք կրնան այս մթնոլորտիս մէջ մուծանել յաւերժական անթափանցիկութիւն : Այն տեսն պիտի բնակէինք մառախլապատ մոլորակի մը մէջ, անվերջանալի մառախլազ

մը, եւ բնաւ երբէք չը պիտի դիտնայինք աստեղաց, լուսնի եւ գուցէ ո՛չ իսկ արեւուն գոյութիւնն : Աստղաբաշխութիւնը չը պիտի կրնար ծնիլ արսպիսի օթեւանի մը վրայ, եւ մարդու անկարելի պիտի ըլլար իւր բնական տեղոյն վրայ դադարաւոր մը ունենալ . եւ մարդս պիտի ըլլար ուրիշ տեղ մը կասեալ իւր զարգացման սկիզբէն, կարճատես, խաւարակն, ձերմակով եւ սեւով խառնուած, անձկամիտ, սառեցեալ, աւելի անասուն քան թէ մարդ . . . Աշխարհի մը ճակատագիրն ինչքան կախում ունի . ամպի մը անտեսանելիութենէն :

Բարեբաղդարար Հրատ մոլորակին մթնոլորտը թափանցիկ է, եւ անոր երկինքը մերինէն խիստ քիչ անգամ ծածկուած է ամպերով : Եւ սակայն այն սպիտակ խաւարումներն որ միջոց միջոց կ'երեւին եզերաց երկայնութեանը, եւ այն աւելի փայլուն ամպերն որ կը տեսնուին բեւեռական գաւառաց վրայ, յայտնի կը ցուցնեն թէ այն տեղի մէտէորայք իրականապէս մեր մէտէորաներէն չեն տարբերիր, թէպէտ եւ հո՛ն՝ այս տեղէն նուազ ջուր կայ : Բայց հաստատապէս, իսկական տարբերութիւն մը կը ներկայանայ այս փոփոխութեամբ մեր բնական աշխարհին հետ, փոփոխութիւնք որ բնաւ նմանութիւն մը չ'ունին երկրի վրայ :

Յաւելցնենք նաեւ թէ գիտողութեանց համեմատ՝ Հրատի վրայ արեւուն ծագումն ընդհանրապէս աւելի գեղեցիկ եւ աւելի լուսաւոր է քան արեւուն մուտքն : Ասի ուրիշ նմանութիւն մ'է մեր աշխարհի մթնոլորտաբանութեան հետ :

Իսկ գոյներուն փոփոխութիւններէն աւելի զարմանալի եւ դժուարալուծելին է ուղղադիւ ջրանցից գոյութիւնը զոր գտաւ Պ. Սքիաբարելի, Միլանի դիտարանին տնօրէնը : Այս ջրանցներուն երկայնութիւնն է հազարէն հինգ հազար հազարամէթրո, հարիւր հազարամէթրոյէն աւելի լայնութիւն, եւ գծուած ըլլալով ուղիղ գիծերով, կ'անցնին ցամաք տեղերէն, ծովուց հետ հազարակիցութիւն կը կապեն, և փոխադարձաբար զիրար կը կտրեն փոփոխական անկեանց համեմատ :

Ասի հաստատապէս օտարոտի, անակընկալ տեսարան մ'է : Երկու անմիջական տը-

պաւորութիւնը կը ներգործեն մեր մտաց տեսնելով այս աշխարհագրական այլանդակ գիծերը : Առաջինն ա՛յն որ՝ թէ ասի իրականութիւն մը չէ . թէ դիտողը պատրասնքէ մը խաբուած է . թէ լաւ տեսած չէ, կամ չափազանցած է . երկրորդ թէ, եթէ այս ստոյգ է, եթէ այս ջրանցը ճշմարիտ են, բնական չեն երեւիր, եւ աւելի խորհրդածութեան մը հիւսուածքին արդիւնքն են մոլորակին բնակչաց ճարտարագիտական գործը ներկայացնել : Որչափ ալ զգուշանանք, այս տպաւորութիւնս մեր մտաց կը թափանցէ, եւ ո՛րչափ վերլուծենք պատկերն, ա՛յնչափ աւելի մեկնութեան կ'ենթարկուի :

Այս պատկերաց մէկ հանճարեղ ծագման մը ենթադրութիւնն ինքնին կը ներկայանայ մեր մտաց, եւ չենք կրնար անոր հակառակիլ :

Այս ենթադրութիւնս ո՛րչափ ալ յանդուգն ըլլայ, հարկադրեալ եմք զայն նկատողութեան առնելու : Ստոյգ է որ առարկութիւնք իսկոյն կ'սկսին վխտալ . թէ ճշմարտանմա՞ն է արդեօք որ մոլորակի մը բնակիչներն ասոնց նման հսկայական գործեր չինեն . այսինքն հարիւր հազարամեթրօ լայնութեամբ ջրանցքներ, եւ ինչո՞ւ համար :

Արդ (այս ալ բաւական հետաքրքրական սլարագայ մ'է) այս ճանապարհաց տալով մարդկային ծագման մը ենթադրութիւնը, մարդ կրնայ ասոնց մեկնութիւնն ալ զըտնել նոյն իսկ մոլորակին վիճակին մէջ :

Մէկ կողմէն, պահ մը առաջ տեսանք թէ նիւթերը հո՛ն շատ նուազ ծանր են քան թէ հո՛ս : Միւս կողմէն, երկրաբանութիւնն այս դրացի աշխարհիս կուտայ մեր բնական մոլորակին տարիքէն աւելի մեծ եւ հին տարիք մը : Հետեւապէս բնական է անկից հետեւցնել թէ նա բնակիչներ ունէր Նրկիէ առաջ, եւ թէ իւր մարդիկն՝ ինչ որ ալ ըլլան, պէտք է որ մեզնէ աւելի յառաջացած ըլլան :

Մինչդեռ Արլեան լեռանց պատմութեամբ, Սուէզի ջրանցքը, Բանամայի ջրանցքը, Գաղղիոյ եւ Անգլիոյ մէջ տեղի ընդծովեան Բընէլը՝ մեր դարուն գիտութեան եւ ճարտարութեան առջեւ հսկայական ձեռնարկութիւններ կը թուին, այս բաներս տղա-

յական խաղեր պէտք է ըլլան հո՛ն ապագայ մարդոց համար : Երբ կը մտածենք մեր տան եւ իննեւորդ դարուն մէջ իրականացեալ յառաջադիմութեանց վրայ, որք են երկաթուղիք, հեռագրութիւնք, ելեկտրականութեան զանազան գիւտերը, լուսանկարները, հեռաձայնութիւնն եւ եւ, կը հարցնենք մենք մեզի թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր չլացումը, եթէ այժմէն տեսնէինք ա՛յն նիւթական եւ ընկերական յառաջադիմութիւնները՝ զորս քսաներորդ եւ քսաներորդ առաջներորդ դարերն եւ նոցա յաջորդները կը պահեն ապագայ մարդկութեան :

Ամենէն նուազ լաւատես միտքը կը նախատեսէ ա՛յն օրը՝ յորում՝ օդային նաւարկութիւնը չըջագայութեան սովորական եղանակը պիտի ըլլայ, յորում ապագայ և ժողովրդոց կարծեցեալ սահմանադրութիւնները յաւիտեան պիտի ջնջուին . յորում՝ պատերազմի վատ իժն եւ յաւերժական բանական անորակելի յիմարութիւնը պիտի ջնջուին և անհետին՝ լուսոյ եւ ազատութեան մէջ խորհող մարդկութեան փառաւոր թըռիչին առջեւ : Միթէ տրամաբանական չէ՞ ընդունիլ թէ Հրատին մէջ եղող մարդիկ մեզնէ աւելի հին ըլլալով՝ բնականաբար աւելի կատարելագործեալ են մեզնէ, եւ թէ ազգաց եւ ազանց արգասաւոր միութեան մէջ խաղաղութեան աշխատութիւնք հասած են ահագին զարգացմանց գագաթը :

Ձենք դիտեք թէ ի՛նչ կրնան ըլլալ ա՛յն երկար եւ աղօտ ճանապարհներն ընդ մէջ ցամաք երկիրներու, եւ չը կայ բան մը որ հաստատապէս մեզ ապացուցանէ թէ ազոնք ջուրով լեցուն ջրանցքներ ըլլան : Ասոնց վրայ մարդս կրնայ հազարաւոր ենթադրութիւններ ընել :

Ի՛նչ որ ալ ըլլայ այն ենթադրութիւնը՝ յոր կը միտինք այս ջրանցից բնական ծագման կամ ճարտարագիտական ծագման վերայ, իրենց դոյութիւնը շատ չահագրգիռ խնդիր մ'է՝ լուծելու : Ճանապարհորդաց ստուգութիւնը, նոր փոփոխութեանց հաւանական հաստատութիւնը նոր վերլուծութեան մը բնաբանը պիտի կազմեն, ուրկից անշուշտ պիտի ծագի այս հետաքրքրական մոլորակիս վրայօք աւելի խորին ծանօթութիւն մը :

ինչ որ ալ ըլլայ, մի քանի աշխարհագրական ձեւակերպութեանց ահագին փոփոխութիւններն՝ որոնց վրայ խօսեցանք, մեզի համար վկայութիւն մ'են թէ այս մոլորակս մեծ կենսականութեան մը կեդրոնն է։ Այս զանազան շարժումները մեզ ա՛յնպէս կը թուի թէ կը կատարուին լուեղայն, մեր՝ անկից ունեցած հեռաւորութեան պատճառաւ։ Բայց, մինչդեռ մենք հանդարտութեամբ կը դիտենք այս ցամաք երկիրներս եւ այս ծովերս, որ ծանր ծանր կը յափշտակուին մեր աչքերէն, մոլորակին իւր առանցքին շուրջն ունեցած թաւալմամբ, մինչդեռ մենք ինքզինքնուս կը հարցնենք թէ այս եզերաց որի՞ն վրայ աւելի հաճոյական է ապրիլ, գուցէ հո՛ն այս վայրկեանի մէջ կան զարհուրելի փոթորիկներ, կատաղի հրաբուխներ, անսոնձ մրմռիկներ, պատերազմի կրակով զրգռեալ բանակներ, նաւատորմիղներ՝ որ կը ուժաւորեն մէկ ուրիշ Աղէքսանդրիա մը, յորում անթիւ գունդեր ուրիշ Փարիզի մը զինուորական պաշարումը կը պատրաստեն։ Այնպէս ալ Արուսեակին մէջի աստղաբաշխը մեր դիտակաց նման դիտակներով զինուած, դիտելով զերկիր, եւ տեսնելով անոր մաքուր երկնքի մը մէջ տեղը հանդարտութեամբ սաւառնիլը, անշուշտ մտքերնուն չեն անցուներ թէ, այս արեւով ոսկեգօծեալ դաշտաց վրայ, եւ այս կապուտակ ծովուց վրայ որ այնչափ փափուկ ծոցերով կտրատեալ են, շահախնդրութիւնը, փառասիրութիւնը, բարբարոսութիւնը շատ անգամ կը յաւելուն իրենց կամաւոր փոթորիկներն անկատար մոլորակի մը աղէտաբեր անբարեխառնութեանց եւ դժնէութեանց։

Սակայն կրնանք յուսալ թէ Հրատի աշխարհը մեր աշխարհէն աւելի հին ըլլալով, իւր մարդիկներն ալ աւելի յառաջադէմ եւ աւելի իմաստուն են։

Անշուշտ խաղաղութեան աշխատութիւններն ու ծայներն են որ կ'ոգեւորեն իւր մթնոլորտը։ Հետաքրքրական է մտածել սակայն, թէ այս անժամօթ եղբայրք իրենց ջանից հակառակ կ'արելի է որ դեռ իրենց գունդին ամբողջական աշխարհակալութիւնն չեն ըրած, եւ չեն ճանչնար իրենց բեւեռաց աշխարհագրական կազմութիւնն ա՛յն-

պէս ճշգիւ ինչպէս դիտենք մենք։ Արուսեակին աստղաբաշխները նմանապէս մեր դիրքէն նախամեծար դիրքի մը մէջ կը գլուխուն երկրային բեւեռները դիտելու համար, որպէս մեր հայրենեաց ամբողջական աշխարհագրութիւնը հաստատուելու համար։

Այս մոլորակիս մասնաւոր բնախօսութիւնը լրացնելու համար յաւելցնենք նաեւ թէ իւր ցամաք երկիրներուն կարմրութիւնը մեզի համար նշան մ'է թէ իրենց բոյսերն ի՛նչ որ ալ ըլլան, այս կարմիր գոյնով գունաւորեալ են։ Արդարեւ այս գոյնս աւելի դեղին է քան թէ կարմիր. բայց մթնոլորտէն չ'առնուր իւր ծագումն. որովհետեւ տրամագիծին կեդրոնին վրայ աւելի զօրաւոր է, ուր անցնելիք մթնոլորտական թանձրութիւնը շատ փոքր է, քան ա՛յն եզերաց վրայ՝ յորս այս թանձրութիւնս վերջին աստիճանի է։ Այս գոյնս գրեթէ մեր հունտերուն գոյնն է։ Օդապարիկով տեսնուելով, լաւ հասունցած ցորենի արա մը ճշգիւ կը յիշեցնէ Հրատի գոյնը։

Բայց գուցէ իր երկու արբանեկաց շարժումն է որ այս աշխարհիս կուտայ ամենէն սկզբնական բնութիւն մը։

Առաջին արբանեակը կը պտըտի Հրատի երկնից մէջ իւր մակերեւոյթէն միայն վեց հազար հազարամեթրօ հեռուէն, ա՛յնպիսի արագութեամբ որ մոլորակին ամբողջ շրջանը կը կատարէ եօթն ժամու երեսուն եւ ինը վայրկեանի մէջ։ Եւ որովհետեւ մոլորակը կը դառնայ իր վրայ ըսան եւ չորս ժամու երեսուն եւ եօթը վայրկեանի մէջ, այս լուսինս կը դառնայ նոյն իսկ մոլորակէն շատ աւելի արագ։ Մինչդեռ արեւը, գիշերահաւասարի ատեն տասն երկու ժամու մէջ կ'երթայ իւր ծագումէն մինչեւ իւր մուտքը, այսինքն Արեւելքէն յԱրեւմուտս, այս լուսինս՝ որ կը դառնայ մի եւ նոյն կերպով որպէս Հրատի գունդը, կէս շրջան կ'ընէ երեք ժամու քառասուն եւ ինը վայրկեանի մէջ, Արեւմուտքէն յԱրեւել, Արեւուն յայտնի շարժման հակառակ կերպով։ Կը ծագէ յարեւմուտս. եւ կը ծանկէ յարեւել. որը երեք անգամ երկնից շուրջը կը դառնայ, եւ կը պտըտի իւր շրջանակին մէջ տասն եւ մէկ ժամու մէջ. իւրաքանչիւր քառորդ երեք ժամ անգամ շը տեւեր։ Ի՛նչ զարմանալի տեսարան։

Երկրորդ արժանեակը Հրատին մակերեւոյթէն քսան հազար հազարամէթրո հեռուէն կը սլտըտի և իւր շրջանը կը կատարէ երեսուն ժամու եւ տասն վայրկեանի մէջ : Այս երկուքն ալ ա՛յն աստիճան փոքր են , որ անկարելի է չափելի տրամագիծ մը գըտնել վրանին : Առաջափութեամբ կը հետեցնենք թէ եթէ իրենց մակերեւոյթը նման է մոլորակին մակերեւոյթին լուսոյ ցոլացմամբ , պէտք է ունենան տասն , տասն երկու հազարամէթրո տրամագիծ , այսինքն Փարիզու լայնութիւնը :

Այս երկու փոքրիկ լուսիններն՝ իրենց արագընթաց կերպարանօք եւ յաճախագէտ խաւարումներով՝ Հրատի երկնից կը յաւելուն մասնաւոր հրապոյր մը : Երբեմն երեկոյին , արեւուն մուտքէն վերջը կ'ըմայլինք լուսաւոր աստղի մը վրան՝ որ ծանրաքայլ կը զատուի արեգակնային ճառագայթներէն գալու իբրեւ ինքնակալ տիրելու երկնից մէջ : Այս գեղեցիկ մոլորակ՝ որ իրենց կ'ընծայէ մի եւ նոյն տեսիլները զորս Արուսեակ մեզ կը ներկայացնէ , եւ որուն քաղցր լոյսն անշուշտ ընդունած է նաեւ շատ մը հիացման արժանի տեսանելիք , բազում խոտովածութիւնք , բազում խոտմուշեղջիկներ , այս գեղեցիկ մոլորակս Երկիրն է ուր կը գտնուինք : Վարի բանաստեղծը կ'երգեն զայն իբրեւ յաջողիչ աստուածութիւնն եւ կ'ողջունեն ի նմա խաղաղութեան , գիտութեան եւ երջանկութեան օթեւան մը : Աստղաբաշխը մեր տեսիլները գտած ըլլալու են : Գուցէ չափած ըլլան մեր Արիեանց եւ մեր Քորալիէրաց բարձրութիւնը : Գուցէ ճշդիւ գիտեն մեր աշխարհագրութիւնն եւ մէտէօրաբանութիւնը :

Գուցէ երկար ատենէ ի վեր նշաններ կ'ընեն մեզի և կը զարմանան թէ չենք գիտեր իրենց պատասխանել : Գուցէ իրենց երկար քննութեամբ եզրակացուցած են թէ Երկիրս անքնակ է . վասն զի բոլորովին իրենց աշխարհին չը նմանիր . եւ կը յայտարարեն թէ իրենց հայրենիքն է մի միայն օթեւան կազմակերպեալ հաճոյական , գազափարական եւ մտաւորական կենաց համար : . . .

Հոսկ յետոյ , գուցէ իրաւունք ունին ,

վասն զի (մեր մէջ խօսելով) մեր մարդկութիւնը խմբովին առնելով դեռ չ'ապացուցաներ իւր գործերով որ բարձրացած ըլլայ ճշմարտագէտ մտաւորական ցեղի մը աստիճանին :

(Գաֆէլ Ժամբարէն) Թարգ . Գ . ԳՐԱՍԵՐԵԱՆ

ՆԱՄԱԿ ԱՄԵՐԻԿԱՅԷՆ

ԱՐՁԱԿՈՒՐԳՆԵՐՈՒ ԵՂԱՆԱԿ

ՈՒՍԹԸՐ , 48 Օգոստոս

Արձակուրդներու եղանակն է . ամենուրէք արձակուրդ է : Բոլոր մեծ քաղաքներու բնակիչք գիւղ գնացած են . դպրոցք գոց են , դասատուք՝ հինգ հազարի մօտ՝ իրենց տարեկան ժողովն ըրին այս տարի Պար Հարպըր կոչուած գեղեցիկ եւ օգուէտ կղզոյն վրայ , ուր երկրին հարուստը , գեղեցիկն եւ գիտնականը կը վաղէ մաքուր օդ ծծելու : Արձակուրդներու ժամանակ օգափոխութեան կամ գիւղ գնան ինքնին տարօրինակութիւն մը կը հանէ մէջ . տեղ , որովհետեւ կը տեսնենք թէ տարւոյն տասն երկու ամիսները միօրինակ օրական տասն եւ շատ անգամ տասն եւ հինգ ժամ աշխատողը չեն որ օգափոխութեան պէտքը կ'զգան կամ նորա օգուտը կը վայելեն , այլ դասակարգ մը ժողովուրդ որ սեղանատանց կահաւորեալ սենեակներու մէջ օրը հազիւ վեց ժամ թեթեւ գործով մը կ'ըրաղին , կամ վաճառականք եւ կամ իւրեանց գրագիրք որք հազիւ հազ կ'աշխատին , այլ ինչ որ կ'ընեն պարզ մեքենական գործողութիւն մ'է . կաթսան եւ մեքենան կը բանին , իսկ մեքենադործը կը կառավարէ զանոնք , անանկ որ փոխանակ կաթսան եւ մեքենան արձակուրդի գնալու , մեքենագործն է որ կ'ըզգայ թէ հանգչելու պէտք ունի : Այս է ընդհանուր սեղանաւորաց եւ վաճառականաց դիրքն . ո՛չ կ'արտադրեն եւ ո՛չ իսկ կը հնարեն ո՛ր և ինչ օգտակար նիւթ մը , այլ միայն կը շահագործեն զայն , առանց

աշխատութեան և առանց մեծ ջանքերու . մինչդեռ մեզ չընթացող առարկայից բուրն ալ առանց բացառութեան հասարակ գործաւորաց եւ արհեստաւորաց ձեռակերտներն են , որք երբէք չեն խորհիր օգտաւորութեան գնալ կամ արձակուրդ ընել : Պատճառը պարզ է :

Շատեր կը կարծէին ի վաղուց թէ մտաւոր աշխատութիւնը կ'ստացէ մարդկային սեռի տարրական ոյժերն , իսկ այժմ ամէնքս ալ կը խոստովանինք թէ երկարակեաց լինելու համար բաղդակներնիս եւ սըրունքներնիս անդագար շարժման մէջ լինելու են որպէս զի առողջ եւ կորովի լինինք . հետեւապէս ո'չ օգտաւորութեան և ո'չ արձակուրդի պէտք պիտի ունենայինք եթէ փոխանակ գրասեղաններու առջեւ ժամերով , օրերով եւ շատ անգամ ծխախոտի եւ ըմպելեաց գարշահատութեանց մէջ անշարժ նստելու , սեղանաւորն իւր գործողութիւնները , վաճառականն իւր առեւտուրը , գրագիրն իւր գրութիւնները , խմբագիրն իւր յօդուածները , եւ վերջոյն պէս խանութպանք իրենց առուծախն ոտից կանգնած եւ շարժուն վիճակի մէջ ի գործ դնէին :

Մեծն Նաբոլէոնի համար կը պատմեն թէ պատերազմական ձեռնարկներու յատակագիծն ոտից կանգնած եւ քայլելով կը պատրաստէր , եւ յոյժ բնական էր այդ զի յայնժամ արիւնն ազատ չընելով հաւատարապէս կ'ազդէր իւր կարողութեանց վրայ : Միթէ ամէն օր չե՞նք տեսներ մեր ատենաբանք կամ բեմասաց իրենց նստարաններուն վրայ այնչափ սովորական են որչափ ընդհանուր արարածքս ենք , այլ ո'րչափ տարբերութիւն երբ նոքա բեմը կ'ելնեն խօսելու , իրենց բաղդակները , գլուխն եւ սրունքները շարժելով . թէ ինչու է այս այսպէս , տեղեկանալու համար շատ հեռի գնալու հարկ չի կայ . մտիր գործարանները կէսօր ժամանակ եւ դիտէ գործաւորի ճաշը , չափէ նոցա ընկած ջուրի քանակութիւնն , երակներու բաղլսումը , թորերու գործողութիւնն եւ պիտի խոստովանիս թէ հոն է կենդանութիւն եւ կեանք : Մարդկային էակն աշխատելու համար ստեղծուած լինելն տարակոյս չը վերցնէր . ինչ որ անորոշ է այս մասին դեռ . այն ալ սա է

թէ մեզ աշխատեցնելու էակն կամ կորսուած է կամ դեռ չէ ստեղծուած : Ապրելու համար աշխատելու է , եւ աշխատելու համար ընթերելու է . եւ ահա այս է ստեղծաւոր չ'աշխատող մը քանակութեամբ աւելի եւ տեսակով խառն ուտելով վատառողջ է և հետեւաբար օգտաւորութեան պէտքը կ'զգայ , մինչդեռ ապրելու չափ ուտող եւ այն ալ հազիւ երկու տեսակ եւ յոյժ սննդաւոր ճաշ ուտող գործաւոր դասն ո'չ օգտաւորութեան եւ ո'չ արձակուրդի պէտք չ'ունենան : Հարստութիւն եւ կամ աղքատութիւն ամենեւին պատճառ մը չեն արձակուրդ ընել կամ չ'ընելու խնդրոյն մէջ . զի ձրի օգտաւորութիւնք եւս անպակաս են . ամենէ մեծ եւ բազմամարդ քաղաքներէ իսկ երեք մղոնի չափ հեռանալով մաքուր օդ կրնայ ծծել մէկը , կրնայ իւր արձակուրդը գիւղերը՝ բարեկամի կամ ապագա կիսնի մը տուն անցունել եթէ զգայ թէ պէտք ունի նորա . այլ մեր պնդածը սա է թէ աշխատող մը պէտք չ'ունի արձակուրդի և օգտաւորութեան . և աչաց առջեւ զըտնուած պարագայներ կը հաստատեն մեր ըսածը :

Փալով այն խնդրոյն թէ մտաւոր աշխատութիւնն է որ կ'ստացէ մեզ , կը տեսնենք թէ աշխարհի հրաշալեաց դասուն արժանի նաւեր , կամուրջներ , ջրանցքներ եւ աշտարակներ կանգնող անձինք յատակագիծ ի ձեռին , կիզիչ արեղակի մը ներքեւ տարւոյն ամէն օրերը չափեր եւ հրահանքներ կուտան գործաւորաց . կարկին մը , եռանկիւն գործի մը , բարձրաչափ եւ կամ օդաչափ մը ընել եւ ըստ այնմ գործելու համար ալ աւելի մտաւոր աշխատութեան պէտք կայ որչափ որ չը կայ սեղանաւորի եւ վաճառականի ձեռնարկին մէջ . եւ սակայն մեր երկրաչափք , չափադէտք եւ , եւ ո'չ իսկ չեն խորհիր արձակուրդի մը վրայ :

Օգտաւորութեան եւ կամ արձակուրդի մասին փափուկ սեռի ունեցած սովորութիւնը , դուրս թողլով հիւանդութիւնները , պարզապէս քմահաճոյից արդիւնք են , իւր ննջարանին մէջ սենեկապանուհեաց ձեռամբ հագնող եւ արդ ու զարդ ընող կին մը բռնական է որ օգտաւորութեան պէտք ունենայ : Գուլպաները հագնելու չափ ծելլ

անկարող է, եւ ոչ մազերը դարդարելու համար թեւերն ուղղահայեաց դիրքի մը մէջ դնել սովորած է. Կոթիկն կապերը քաշելու ոյժ չ'ունի, եւ ո՛չ շրջազգեստը հագնելու կերպը գիտէ, անանկ որ եթէ այս տեսակ արարածներ գէթ պարելու սովորութիւնը չ'ունենային, մեր ամենէ սիրելի արարածներուն իննսունը և ինն առ հարիւր յօդացաւորով պիտի չարջարուէին: Ասոնք եւ ասոնց նմաններն արձակուրդ կ'ընեն, օգափոխութեան կ'երթան, զի իրօք պէտք ունին նոցա. ասկէ ի զատ հոն կը գտնեն աւելն առիթ տեսնել և տեսնուելու համար. զի յայտնի է թէ տիեզերաց մէջ չի կայ որ և իցէ առարկայ այնչափ հաճելի կնոջ մը համար որչափ որ է ուրիշի հայեցուածքն և փոխադարձաբար: Կանանց օգափոխութեան գնալու սովորութեան վրայ աւելի երկարաբանելու հարկ չի կայ. զի վերջապէս կանայք արանց հետեւորդներն են ք'չ թէ առաջնորդները, փոքր ինչ բացառութեամբ անտարակոյս. յայնմ պարագայի ալ այրն է կին և կինն այր, հետեւապէս ուռչադուրութեան ոչ արժանի:

Անցեալ օրեր մեր թղթակիցն ի Մէյն (Միացեալ Նահանգաց արեւելեան Նահանգ) կը հեռագրէր թէ «Այնչափ աղջիկ կայ հոս որ կը կարծեմ թէ երկրին միւս մասերուն մէջ աղջկան սով ըլլալու է. մէն մի երիտասարդի երեսունէն աւելի աղջիկ կայ հոս, Պար Հարպըր» 3: Յիմարական է կարծել թէ այդ աղջկունք իրենց մատաղ հասակին մէջ արձակուրդի և կամ օգափոխութեան պէտք ունին. դոքա ուրեմն ի՞նչ պատճառաւ կ'երթան օգափոխութեան, եթէ օգափոխութիւնը մոլութիւն մը եղած չէ մեր մէջ, նիւթականապէս քայքայիչ, բարոյականապէս ապականիչ մոլութիւն մը: Այդ աղջկունք մայր երկրէն դուրս չ'եկան, ծնողը ունին, եւ որ հաւանականն է քիչ շատ ուսմունք առած են, ասոնք յայտնի է, իսկ օգափոխութեան գնալու շարժառիթը՝ լուսնոյ մէջի մարդուն նման անծանօթ են մեզ: Արձակուրդներու վրայ յաջորդաբար երեք չորս խմբագրականներէ մեր ըրած սոյն թարգմանութիւնն այս տարի Պար Հարպըր կոչուած կղզւոյն մէջ անհաշուելի թուով հիւրեր դնալու առթիւ ներշնչուած է: Սոյն կղզիէն կը հեռագրեն թէ օգափոխութեան

սլատրուակաւ եկող հիւրեր շատ անգամ առ ի չգոյժ պանդոկի, խուցի եւ կամ հասարակ սենեակի, շոգենաւերու եւ ձկնորսաց Նաւերուն մէջ կը ննջեն: Ժովի ջուրի պաղութեան սլատճառաւ ո՛չ ոք դեռ ջուրը մտած է, եւ տակաւին կուգան, հակառակ հեռագրոյ տուած լուրերու: Զարմանալի չէ ուրեմն եթէ այս տարի սոյն կղզեակի մէջ վեց-ութ տաճկաստանցիք եւս խանութ բանալով արեւելեան ապրանքներ ծախել ջանան, որոց մէջ են նաեւս մէկ քանի հայեր: Թրքական ապրանք ծախելու մէջ Միացեալ Նահանգները շահաւոր ասպարէզ մը լինել կը թուի մեզ, որմէ օգուտ կը քաղեն բազմաթիւ հայք եւ ըստ արտաքին երեւոյթի դրամ կը շահին. այսպէս երկրին բոլոր նշանաւոր կողմերը կամ խանութ բանալով առեւտուր ընող հայեր անպակաս են եւ կամ թէ քաղաքէ քաղաք շրջելով առեւտուր ընել ձեռնարկողը յոյժ բազմաթիւ են: Վաճառուած ապրանք ընդհանրապէս կապերտ, սեղանի ծածկոց, ֆէս, վարդիւզ, խփլա, փէշիկ, գլանիկ, հանգստապատու (րահաթլօգուս), Բարապուշուս, միսք, թըրքական զէնքեր, Ներկէ, ծխաքարչ եւ եւ են: Ասոնցմէ ի զատ գրեթէ բոլոր Քարբերդցի հայեր զանազան տեսակ ապրանքներ կը բերեն հետեւինն որոց մեծ մասը հոս իրրեւ կաշառ կուտան դործ մը ձեռք ձգելու խորհրդով, եւ շատ անգամ կը պատահի որ 40-60 տուր արժողութիւն ունեցող ընծայ մը տալէ վերջն իսկ ամիսներով անգործ կը շրջին. այս վերջնոց թիւն այժմ 70 է աւելի է:

Մ. ԹՕՓՀԱՆԵԼԵԱՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

ՈՂԲ

Ի ՎԵՐԱՅ ՈՒՂԱԽԱՅ ԵՐԿՐԻ ՀԱՅԵՐՈՒՆ
Ի ԹՈՒԱԹՅԻ ՄԵՆԱՍ ՍԱՐԿԱԽԱԳԻ ՍԱՍՅԵԱԼ

(Շար. նախորդ թուէն և վերջ)

Այն քաղ ուսած երիցանին,
Քաղցրաբարբառ սարկաւադնին,

Թագաւորքն, եւ զալէլուինն,
Յանկարծակի խափանեցին :

Այն հրաշալի գիշեր ժամին,
Եկեղեցեաց ուխտի օրին,
Այն հանդիսաւոր մատաղին,
Նընջեցելոյ մեծ թաղումնին :

Մեծի Ծննդեան ջրօրհնէներին,
Առաջաւոր եւ մեծ պատին,
Տեառնընդառաջ քառասնօրին,
Եւ Աւետման սրբոյ կուսին :

Արմաւենեաց Մաղկազարդին,
Մեծահանդէս Զատիկ օրին,
Յինանց վճար Համբարձումին,
Եւ Հոգւոյ Գալստեան օրին :

Վարդապետին օր կիրակին,
Աստուածածնի Նշման օրին,
Խաչվերացի սրբոյ ուխտին,
Եւ այլ սրբոց որ տօնէին :

Այն հրաշալի մեծ աղօթքնին,
Որ կարգացուէր ժամատեղին,
Զտօն սրբոց խիստ պատուէին,
Եւ զՏէրունի Նոր կիրակին :

Ամենքեան յոչինչ դարձան,
Ժամ եւ աղօթքըն խափանեցան,
Երիցանիքըն կարգէն անկան,
Եւ ժողովուրդքն մոլորեցան :

Երկրէ երկիր շատոնք անկան,
Քահանայք եւ աշխարհական,
Բազում եղբարք բաժանեցան,
Ղարիպուծեան վտարեցան :

Արք ի կանանց խիստ հեռացան,
Ի յայլ քաղաք բնակեցան,
Ո՞վ է տեսել այսպէս խեղճ բան,
Վայ եւ եղուկ հազար բերան :

Ո՞վ անիրաւ չար Թագաւոր,
Թող դու լինիս գլուխ ի կոր,
Քո մեծութիւն լինի խոտոր,
Որ զՀայոց ազգն արիւ մօլոր :

Բնաւ դու չես մեղադրելի,
Ո՞վ արքանեակ սատանայի,
Աստուած երկրի մի՛ բարկացի,
Զար Թագաւոր յայտնի լինի :

Ի մեր անբաւ գործոց չարաց,
Յասումն ետ Հայոց ազգի,
Իւր սուրբ մարմին ոչ խնայեաց,
Ետ արկանել ներքոյ ոտից :

Առաջ իւր սուրբ տունն մատնեաց,
Զսուրբ Մեռնոն յերկիր ցրուեաց,
Զիւր սուրբ գրեանքն հրով այրեաց,
Զեկեղեցւոյ հիմն չրջեաց :

Եկեղեցին քարէ եւ կիրէ,
Եւ իւր անօթքն ի այլ նիւթէ,
Եւ սուրբ գրեանքն ուսուցիչէ,
Խաչ եւ սկիհք ի արծաթէ :

Բերան չունին որ բամբասեն,
Ոչ ձեռս եւ ոտք որ մեղանչեն,
Վասն մեղաց մարդկան որ են,
Յոյց մարդկան պատիժ կրեն :

ԶՀայոց ազգն դառն մատնեաց,
Ի ձեռս արանց բռնաւորաց,
Ի հաւատոյ՝ զիւրեանք զրկեաց,
Մաղր եւ նախատինք դրացեաց :

Աստուած փրկէ ի յայլ չարէ,
Եւ այլ մեծ մեծ պատուհասէ,
Ի յաշխարհիս թէ չարչարէ,
Անանց կենացն անտես չառնէ :

Յոյս ունիմք առ Տէրն ամենի,
Որ ողորմի Հայոց ազգի,
Ով որ չարկամ եղաւ մեզի,
Անդ ահագին ատեան դատի :

Քահանայք եւ աշխարհական,
Խնդրեմ ձեզմէ հառաչական,
Դարձիք մեղաց աղտեղական,
Լալով առէք զՏէր մեղան :

Ես անարժան մեղաց դերի,
Մինաս անուն պարսաւելի,
Եւ եմ զարիւպ Հայաստանի,
Թոխաթ անուն քաղաք կոչի :

Զայս դառն աղէտս աչօք տեսի,
Այն Ուլախաց փոքրիկ երկրի,
Փորձանք եկաւ Հայոց ազգի,
Քահանայից եւ ժողովուրդի :

Յանդէտ մտացս առաջ եկի,
Եւ սակաւիկ ողբս ասացի,

Զձեզ աղաչեմ յոյժ տենչալի,
Զիս յիշեւ առնէք արժանի:

Մեզօք լի եմ եւ անարժան,
Ոտից ձերոց լինիմ կոխան,
Զխնայէք զհայր մեղան*),
Զսուբբ արդօթն Տէրունական:

Սրհնութիւն տուք դուք միաբան,
Երրորդական Աստուածութեան,
Որ զձեզ փրկէ ի յայլ ցամաման,
Այժմ եւ յաւէտ եւ պապական:

Կ. Յ. ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ

*) ԶՀայր մեղան, «Հայր մեր որ յերկինս»:

ՄԱՍԻՍԻ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

ԱՌԱՋԱՐԿԵԱԼ ԽՆԴԻՐՔ

Թիւ 21.	(Մատիւ Ժիւ 3814)
» 39.	» » 3832)
» 40.	» » 3834)
» 41.	» » 3835)
» 42.	» » 3835)
» 43.	» » 3835)
» 44.	» » 3836)

Թիւ 39 խնդրոյ լուծումն յառաջիկայ
թուով:

ԶՄԻՒՆԻԱ. — Տ. Կ. Նաւասարդեան. — Թիւ
38 խնդրոյ լուծումնիդ ուղեղ է:

ՓՈՔՐ ԹՂԹԱԿՅՈՒԹԻՒՆՔ ՄԱՍԻՍԻ

Պուրէշ. — Տ. Մ. Ա. — Ձեր Մատիւ բաժա-
նորդագրութեան պայմանաժամը լրացած
ըլլալով օգոստոս 1ին, փութացէք մինչեւ
յառաջիկայ ամսոյ վերջ առ մեզ հասցնել
տարեկան բաժանորդագինն, եթէ չէք
ուղեր որ թերթերու առաքումը դադարի
յիշեալ թուականէն յետոյ:

Պէրաթ. (Ալպանիա). — Տ. Հաճի Ե. — Կար-
դացէք վերեւի գրուածն որ Ձեզ ալ կը
վերաբերի:

Շապին Գարա-Հիսար. — Տ. Ե. Հ. — Նոյն-
պէս:

Գասթամունի. — Տ. Խ. Ս. — Ձեր Մատիւ
պայմանաժամը լրացած է ամսոյս ըս-
կիւղը: — Նոյնպէս:

Սամսոն. — Տ. Խ. Է. — Կարդացէք վերեւի
գրուածն որ Ձեզ ալ կը վերաբերի:

Տիարպէր. — Տ. Կ. Ս. — Նոյնպէս:

Սիլիստրէ. — Տ. Հ. Յ. — Նոյնպէս:

Ֆիլիպէ. — Տ. Յ. Հ. — Նոյնպէս:

Տիգրանակերտ. — Տ. Յ. Զ. — Նոյնպէս, սա-
կայն տեղւոյն հեռաւորութեան պատ-
ճառաւ երկու ամիս պայմանաժամ կու-
տանք:

Հասքէօյ (Արև. Բումէլի). — Տ. Ճ. Ս. Խ. —
Կը կրկնենք օգոստոս 16ի Մատիւն մէջ
գրուածն:

Մակարա. — Տ. Յ. Շ. — Ձեր պայմանաժամն
աւարտած է օգոստոս մէկին. մինչեւ
մէկ ամիս մեզ շրկեցէք բաժանորդագինն
որպէս զի թերթերու առաքումը չը
դադարի:

Արղընի-Մատէն. — Տ. Մ. Ճ. — Նոյնպէս մին-
չեւ երկու ամիս:

Արղընի-Մատէն. — Տ. Պ. Ա. — Նոյնպէս մին-
չեւ երկու ամիս:

Պաֆրա. — Տ. Պ. Ի. — Նոյնպէս, մինչեւ յա-
ռաջիկայ ամսոյ վերջը:

Պօթուշան. — Արժ. Տ. Բ. Յ. — Նոյնպէս:

Թաթար-Բաղարճը. — Տ. Օ. Ս. — Նոյնպէս:

Այնթապ. — Պատ. Վարդանանց ընկերու-
թիւն. — Նոյնպէս, մինչեւ երկու ամիս:

Մաս (Ամերիկա) Տ. Յ. Յ. Բ. — Նոյնպէս, մին-
չեւ երկու ամիս: Անցեալ տարուէն մը
նացեալով կը պարտիք ընդամէնը 17 Փր:

Ակն. — Տ. Ս. Փ. — Ձեր պայմանաժամը լը-
րացած է օգոստոս 1ին. թուականէս մին-
չեւ երկու ամիս մեզ հասցուցէք բաժա-
նորդագինը:

Հալէպ. — Տ. Ա. Ս. — Ամսոյս սկիզբէն կ'սկը-
նինք զրկել Ձեր Մատիւներն, թուակա-
նէս մինչեւ երկու ամիս փութացէք առ
մեզ հասցնել տարեկան բաժանորդագինն
69 դահեկան արծաթ:

Ատանա. — Տ. Կ. Տ. Մ. — Ներկայ չըջանէն

Չեր պարտքը մնացած է երեսուն դա-
հեկան ինչպէս անշուշտ կը յիշէք. փու-
թացէք առ մեզ հասցնել սոյն գումարն
առաջին առթիւ :

ԾԱՆՈԹ — Վերոյիշեալ Պատ. բաժանորդներէ,
ինչպէս նաեւ « Մասիս » ի բոլոր այն բաժանորդնե-
րէն որք ո՛ր է գործակալութեան մը չ'են վերաբե-
րիր, կը խնդրուի որոշեալ պայմանաժամերուն ան-
պատճառ վարչութեան հասցնել իւրեանց բաժա-
նորդագրներն եթէ չեն ուզեր որ շարժաթերթի ա-
ռաքումն ընդհատի: Սակայն կը փութանք յայտա-
բարել թէ, երբ սոյն բաժանորդագրող փոխարէն
Բօսթի փուլ շրկել ուզուի, հարկ կ'ըլլայ 69 զրշ. ի
փոխարէն 76 զրշ. ի փուլ շրկել, ըստ որում 40 0/0
զեղչով միայն կրնանք վաճառել:

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՍՈՒՐ ՀԱՆԴԱԿ

29 Օգոստոս 1886

Օգոստ. Սուրբանն իւր հայրագործ
զգացմանց մէկ նոր ապացոյցը տուաւ նե-
րումն շնորհելով Կարնոյ երեք հայ բան-
տարկելոց եւ խափանեալ Մաճուլ զուեշտա-
թերթի արտօնատէր Այվազեան Գէորգ է-
ֆէնտիի որ ցկեանս ոքսորանաց դատա-
պարտեալ էր: Կայսերական այս ներման
լուրը բերկրութեամբ լուեցաւ ամենուրեք
եւ Ազգային Պատրիարքարանէն հեռագրաւ
հաղորդուեցաւ Կարնոյ Գեր. Առաջնորդին
եւ ի Միտիլի, Այվազեան էֆէնտիի:

Սովետոյ Խնամատար Կեդրոնական Յանձ-
նաժողովոյ հաշիւները ընկելու պաշտօն ու-
նեցող մասնախումբը շարժուս սկիզբը վեր-
ջին նիստ մ'ընելով իւր անդամոց ամբող-
ջին ներկայութեամբ, պատրաստեալ տեղե-
կագիրն ստորագրեց եւ որոշեց ներկայել
զայն Քաղաքական Ժողովին: Յաւատ տե-
ղեկագրոյն, Մասնախումբն կ'առաջարկէ
Ազգային Արհեստանոց մը հաստատել եւ
անոր ծախուց յատկացունել Թիմարէթ խա-
նի վարձքէն եւ Սովետոյ Յանձնաժողովոյ
ուրիշ հասոյթներէն գոյանալիք գումարն,
ամսական մինչեւ հարիւր ոսկի:

Այս առաջարկ կը ներկայացուի, կան-
խաւ վարչութեան կարծիքն առնուելէ յե-
տոյ եւ կ'իմանանք թէ յիշեալ Արհեստա-
նոցի հաստատման ծրագիրը նոյն խալ վը-
սեմ. Նուրեան էֆէնտիի կողմէ պատրաս-
տուած է: Սովետոյ Յանձնաժողովոյ հաշիւ-
ներն առնելու պահուն, վարչութիւնը կը
խորհի նաեւ կարգադրութիւն մ'ընել բա-
րեյիչատակ Շահնազարեան Կարապետ վար-
դապետի կտակի գործադրման համար եւ
մտադիր է Շահնազարեան վարժարանէն
մնացեալ ամեն ինչ վաճառելով, յառաջ ե-
կած դրամագլխոյն տուկոսովը մինչեւ մէկ
աստիճան գործադրել կտակակատարին նը-
պատակն, յարմար եղանակաւ մը:

Ազգ. Կեդրոնական վարժարանի դասա-
խօսութիւնք պիտի սկսին յառաջիկայ եր-
կուշարթի, 1 սեպտեմբեր, որպէս ծանուց-
ուած էր կանխաւ: Սակայն բացման պաշ-
տօնական հանդէսն այն ժամանակ պիտի
կատարուի, երբ աւարտին Ղալաթիոյ եկե-
ղեցւոյ բակին մէջ սկսուած շինութիւնը ո-
րոց արդի վիճակն անհնարին կ'ընէ կանո-
նաւոր հանդիսի մը կազմակերպութիւնը:

Կեդր. վարժարանին աշակերտելու հա-
մար 102 ուսանողներ արձանագրուած են
ցարդ: Ասոնցմէ 80ը միայն համարձակած
են ներկայանալ ընութեան եւ քննուողնե-
րէն լոկ 57ն արժանացած են ընդունելու-
թեան:

* *

Պուրկարական խնդրոյն վրայ մեր վեր-
ջին տեղեկութիւնք կը յանդէին վերջնութե-
ր թղթաբերով առնուած հեռագրոց վրայ որք
Աղեքսանդր իշխանին հանդիսարապէս ի
Սոֆիա վերադարձը կը նկարագրէին: Դի-
ւանագիտական անակնկալ դարձուածով մը,
չարաթ մը յետոյ, այն պահուն երբ կը գը-
րենք այս տողեր, Աղեքսանդր իշխանն ո՛չ
ևս կը գտնուի պուրկարական հողին վրայ և
այս անգամ կը հեռանայ, ինքնաբերաբար,
առանց դաւադրութեան, առանց սպառ-
նալեաց: Թողով պուրկարական դահն: Եւ
ուրիշ կերպ չը պիտի կարենար շարժիլ, երբ
հակառակ իւր վայելած ջերմ համակրանաց
եւ ժողովրդականութեան, իւր դէմ կը
տեսնէր սուսական կայսրութեան հզօր ընդ-

դիմութիւնն, որուն կարծես ոյժ կուտային Գերմանիա եւ Աւստրիա իրենց չեզոքութեամբ, եւ ի ներքուստ՝ ընդդիմադիր կուսակցութիւն մը որ կարող էր ամեն վատ միջոցներու դիմել իւր սլարաքլուխներն իշխանութեան գլուխ տեսնելու համար:

Սրտաշարժ եղաւ երիտասարդ իշխանի բաժանումն այն էրկրէն որուն պաշտպանութեան ու ազատագրութեան համար հոգւով չափ աշխատած էր: Մանաւանդ պուլկարական բանակն եւ սպայք իրենց արիւնքով իշխանի հեռացումն գիտեցին այնքան դժկամակութեամբ, որ մինչեւ իսկ կը վախճուէր որ մի՛ գուցէ ներքին կռիւներ ու նորանոր կնճիւղներ ծագին ի Պուլկարիա եւ զինուորական օտար միջամտութեան մը առիթ տրուի: Իշխանն այս վերջին որոշումը տուած էր հեռագիր մ'ուղղել յետոյ Ռուսիոյ Վայսեր որում կը յայտնէր կատարեալ հնազանդութիւն. սակայն Զարին պատասխանը, խիստ և մերժողական, վճռեց խնդիրն և հարկադրեց զՊաթէմպէրի իշխանն թողուլ պուլկարական գահն: Ն. Բարձրութիւն Սոֆիայէն մեկնեցաւ այս երեքշաբթի օր, յետ կազմելոյ Խնամակալութիւն մը որոյ անդամք են Պ. Պ. Սղամպուրոֆ և Քարապէլով եւ գնդապետ Մուքբուրոֆ: Իշխանը, մեկնելէն առաջ, յայտարարութիւն մը հանեց որով իր հրաժարումն յայտնելէ յետոյ, հրաւէր կը կարգայ երկրին՝ հնազանդիլ Խնամակալութեան և կ'ըսէ թէ Զարէն ապահովութիւն ստացած է թէ Պուլկարիոյ գոյութեան պայմանք անվտար պիտի մնան: Արդէն Ռ. Դուռն ալ ձեռնարկներ կ'ընէ այս մտքը եւ նոր ծանուցագիր մ'ուղղած է մեծ Տէրութեանց: Միւս կողմէ հեռագրած է ի Սոֆիա, որ եթէ Պուլկարը երկրին յատուկ օրինաց շրջանին մէջ շարժին, խաղաղութիւնը ընաւ չը պիտի վրէժովի:

Իշխանը Վիէնայի ճանրով Տարմդատ կ'երթայ, իւր հօր քով: Տ. Ա.

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՔ

Ծանուցինք արդէն Տաղաւարեան էֆէնտիի երկասիրած «ԲՆԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ» առաջին հատորին հրատարակումը: Գործին արժանիքը ցոյց տալու համար, բաւ է աստ արտատպել Ուսումն. Խորհրդոյ յանձնարարադիրը:

Ազգային Կեդրոնական Վարչութեան Ուսումնական Խորհուրդս իւր Օժանդակ Քննիչ Յանձնախմբի միջոցաւ ի քննն առնելով Ազգային ուսուցիչներէն Ն. Տաղաւարեան էֆէնտիի երկասիրած «Բնական պատմութեան» առաջին հատորն, որ կը պարունակէ կենդանային հիւսուածաբանութիւն և մարդկային կազմախօսութիւն ու բնախօսութիւն, գոհութեամբ կը յայտարարէ որ մեծ խնամով և հմտութեամբ յօրինուած գործ մ'է եւ կրնայ նկատուիլ իբրեւ գնահատելի ծառայութիւն մը բնական գիտութեանց ուսման. հետեւապէս շնորհաւորելով զՏաղաւարեան էֆէնտիին իւր այս կարեւոր երկասիրութեան համար, կը յանձնարարէ Ազգային վարժարանաց պատուարժան Հոգաբարձութեանց, Տեսչաց և Ուսուցչաց՝ որ ընդունին նոյն դասագիրքն իրենց Ուսումնարանաց. մէջ ի գործածութիւն, համաձայն Բարեկարգութեան հրահանգի ազգային վարժարանաց:

18 յուլիս 1886

Ի դիմաց Ուսումնական Խորհրդոյ
Ազգ. Կեդր. Վարչութեան

Ա. Կէնտապէր Ա. Կէնտապէր
Ն. ՓԱՓԱՋԵԱՆ Կ. Ս. ԻԻԹԻԻՃԵԱՆ

Հաստատեմք և մեք զվկայութիւն ե՛ղ յանձնարարութիւն Ուսումնական Խորհրդոյ Ազգային Կեդրոնական Վարչութեան:

Պատրիարք Կ. Պոլսոյ
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐՔԵՊՍ.

Սրտոնատէր Կ. Ս. ԻԻԹԻԻՃԵԱՆ
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԵՒԵԼՔ ԻՐԱԳՐՈՅ